

Darja Kerec

SZÉCSIJEVI GOSPOSTVI GRAD IN SÓBOTA V ČASU TURŠKIH VPADOV IN VERSKIH SPOROV

Szechi Tomasa je tudi vu nesrečnom bitji pri Mohacsi törszka szabla szkonzala.¹

Ko so se po stoletju turških vpadov Kranjcem vremena nekoliko zjasnila in so si skorajda oddahnili, so se temni oblaki turškega imperija začeli zgrinjati nad rodovitno ravnico onkraj Mure. Dokler ni leta 1526 pri Mohaču (od koder so roparske čete Turkov prvič prodrle do Lendave²) padel gornjelendavski in soboški gospodar Tomaž IV. Szécsi, se Prekmurci skorajda niso zavedali turške nevarnosti. Že julija 1538 je Franc Battyány iz Németújvára (Güssing) bratu Krištofu sporočil, da naj posreduje pri prevozu obmejnih prebivalcev, ki so se pred Turki želeli zateči v Prekmurje (Turnišče).³ Poročilo iz leta 1579 pa navaja, da so Turki takoj po mohaški bitki opustošili vas Rankovci.⁴ Omenjena bitka je s smrtjo

Ludvika II. zaznamovala usodo Ogrske, prav tako pa zadala globoko rano v srž madžarskega visokega plemstva, ki je sestavljalo jedro cesarske vojske. Ta bitka je zahtevala smrt več ogrskih velikašev: ostrogonskega nadškofa Zalkanusa, Jurija Zápolje, Gabriela Perényija, Sigismunda Bánffyja, Ivana Battyányja in drugih.⁵

Prvi pravi vpad Turkov v Prekmurje se beleži leta 1578 (eden poleti, drugi pozimi),⁶ torej v obdobju, ko so sosednji Štajerci (že) uživali večletno premirje (1575-82). V tem času so v Panonski nižini zabeležili 188 turških vpadov (med njimi kar 33 na utrjene kraje) in 45 oboroženih spopadov na odprtem polju.⁷

V letu 1529, ko je Sulejman II. prvič neuspešno oblegal Dunaj, je Ferdinandovi vojski poveljeval grof Nikolaj II. Salm iz rodu Salm-Neuburg. Vojska 19.000 pešakov in 2000 konjenikov je skupaj

¹ Jožef Košič, *Starine železnih in salajskih Slovenov, Poglavje II, § 2, str. 114* (Fragment iz zgodovine ogrskih Slovencev). Objavljen in opombe pridejal dr. Josip Gruden, *ČZN XI, 1914*.

² Vasko Simoniti, *Turški vpadi v Prekmurje v 16. in 17. stoletju ter njihove posledice, str. 97-98* (v: *Katalog stalne muzejske razstave, Pokrajinski muzej Murska Sobota, Murska Sobota 1997*).

³ Ludwig Graupner, *Die Güssinger Landschaft. Ein überberölkertes österreichisches Grenzland, str. 65* (v: *Geographischer Jahresbericht aus Osterreich, XXIII. Band, Wien 1949*).

⁴ Ivan Zelko, *Zgodovina Prekmurja, Izbrane razprave in članki, Murska Sobota 1996, Poglavje. Doba Haholdov-Bánffyjev v Lendavi, str. 304*.

⁵ »Perierunt in eo proelio, & in fuga, praeter Regem, ex Antistitibus, Ladislaus Zalkanus Archiepiscopus Strigoniensis, /.../, Georgius de Zapolya, /.../, Thomas Zéchy, Gabriel Perényi, /.../, Antonius Palóczy, /.../, Sigismundus Bánffy, Joannes de Battyán...« (Georgius Pray, *Annales regum Hungariae ab anno Christi CMXCVII ad Annum MDLXIV, Viudobonae 1763-70, Pars V., str. 116*).

⁶ Vasko Simoniti, n. d., str. 97-98.

⁷ Bogo Grafenauer, *O turški oblasti in drobnih zemljiški posesti [dalje. O turški oblasti], v: Prekmurški Slovenci v zgodovini, Zbornik razprav o posebnih potezah zgodovinskega razvoja Prekmurja; uredil: Bogo Grafenauer, Murska Sobota 1961, str. 81*.

s 1000 Dunajčani stala nasproti turški vojski, ki je štela okoli 300.000 mož. Sulejman II. je z obleganjem prenehal 14. oktobra. Med obrambo Dunaja je bil hudo ranjen tudi komandant mesta Salm, ki je zaradi posledic rane (v stegenico ga je zadel velik kamen) umrl 4. maja 1530. Ferdinand I. mu je v dunajski cerkvi sv. Doroteje postavil marmornat spomenik, sedaj pa stoji v Votivkirche.⁸ O Salmovih zaslugah G. Pray piše takole: »...*Nicolaus Salmensis, illius, qui ab defensa a barbaris* [Turki, op. D. K.] *Vienna summam laudem tulit*,...«⁹ Kdo je bil Nikolaj Salm? Za gornjelendavsko posestvo in za ostala zemljišča, ki so bila povezana z Gornjo Lendavo, sta se potegovali Tomaževa vdova Magdalena in hči Marjeta, ki se je poročila s Salmom. Že leta 1540 je Ferdinand I. gornjelendavsko zemljišče podelil v fevd Magdaleni in Marjeti. Glavni delež sta prejela Marjeta in njen mož, o čemer pričata urbarialna zapisnika, ki sta bila sestavljena leta 1541.¹⁰ Marjeta je (kakor navaja urbarialni zapisnik) v fevd prejela naselja s podložnimi kmeti in kočarji na celotnem ozemlju gospostev Gornja Lendava, Sóbota, Szécsisziget, Monošter, Lethenye ter na posestvih v Medmurju. Od leta 1555 je posedovala tudi Dobro.¹¹ Njen mož je prejel premičnine in dragocenosti na istih zemljiških gospostvih.¹² Marjeta je umrla leta 1570, nakar si je njen delež pridobil Tomaž V. (ok. 1555 - 9. februar 1618) iz druge veje Szécsijev.

Protiturška obramba je v Prekmurju sistematično stekla šele od srede 16. stoletja dalje. Vse do 11. novembra 1606, ko je bil ob ustju reke Žitve (Žitava na Slovaškem) sklenjen mir med kaniškimi Turki in cesarjevimi zastopniki, je bilo Prekmurje kot nižinsko (!) zaledje Štajerske nehote odprto za turške vpade. Osrednje obrambno oporišče Velika Kaniža (Nagykanizsa), od katerega je bila odvisna obramba Prekmurja, pa je ležalo v trikotniku Blatno jezero - Mura - Dra-

va. Kaniža je v roke velikega vezirja Damada Ibrahima padla 21. oktobra 1600, tako da se je obrambna črta premaknila bližje, v dolino Krke in spodnje Ledave. Tu je bila utrjena graščina Lenti, že po bitki pri Mohaču pa je bil utrjen tudi grad v Dobrovniku.¹³ Organizacija obrambe je bila na strani Ogrske (Zalski in Železni komitat) ter Notranje Avstrije. Tako so novo utrjeno mejo nadzorovale posadke v Radgoni, na Ptuj, v Borlu, Ormožu, Varaždinu, Feldbachu ter Fürstenfeldu.¹⁴ V primeru Prekmurja protiturška obramba za razliko od osrednjega slovenskega prostora ni slonela na taborih, čeprav se kot utrjeni omejnajo cerkev v Martjancih (ki so spadali pod zemljiško gospostvo Murska Sobota in Rakičan), nekatere vasi (Krog z zemeljskimi nasipi),¹⁵ Sóbota z obzidjem in nenazadnje grad pri Gornji Lendavi. O obrambni vlogi Grada oz. gosposčine Gornja Lendava priča že zgodnje srednjeveško poimenovanje *Castrum Ferreum* in nenazadnje gosposčinski urbar z opisom grajske stavbe iz leta 1541, ko je bila v rokah Margarete Szécsi. Vsi zidovi gradu so bili utrjeni in pripravljeni za obrambo ter medsebojno povezani, zunaj pa jih je obdajal utrjen zemeljski nasip, zavarovan s stražo. Inventar nam razkriva vojaško opremo: puščice, ščite, bakle, šleme, okove, cepce, sve-dre, sedla za težko vprego... V zgornjem stolpu je bila opazovalnica, v bližini pa mostovž (*erkély*), povezan s prostorom (*rondez*), kjer se je sprehajala nočna straža. Za obrambo je bilo na voljo prek 20 topičev, več možnarjev, več sto kosov osebne orožja, tako na primer 645 različnih sulic, topovske krogle, 10 sodov smodnika in kar 64 sodov žvepla.¹⁶ Leta 1588 so Turki opustošili Grad in najverjetneje uničili talilnico in kovačnico, ki naj bi tu bila od 15. stoletja dalje, kakor pričajo arheološka izkopavanja iz leta 1990.¹⁷

Da je bila mejna obramba v veliki meri odvisna od zemljiških gospodov, pričča tudi podatek, da je leta 1547 Ferdinand I. generalnemu kapita-

⁸ Ernst Tomek, *Kirchengeschichte Österreichs, Teil 2. Innsbruck - Wien 1949, str. 252-254.*

⁹ Georgius Pray, n. d., *Pars V, str. 332.*

¹⁰ Ivan Zelko, n. d., *Poglavje: Gradivo za zgodovino reformacije v Prekmurju, str. 190-191.*

¹¹ »Regestum super divisione castri Felsewlyndwa et pertinentiarum suarum castelli Zygeth ac opidorum Murayzombath et Lethenye ac...: Divisio colonorum ac inquilinorum necnon sessionum populosarum et desertarum ad portionem Dne Margarethe Zechy cedentium.« (Ivan Zelko, n. d., *Poglavje: Gradivo za zgodovino reformacije v Prekmurju, str. 191.*)

¹² »Regestum super rebus mobilibus et clenodiis que in castro Felsewlyndwa..., in oppido Mwrayzombath..., in Zygeth..., in Lethenye... tempore divisionis domino Nicolao Comiti a Salm cesserunt.« (*Prav tam.*)

¹³ Franjo Baš, *Posebne poteze prekmurske zgodovine v ogrski dobi, v: Prekmurški Slovenci v zgodovini, Zbornik razprav o posebnih potezah zgodovinskega razvoja Prekmurja; uredil: Bogo Grafenauer, Murska Sobota 1961, str. 66.*

¹⁴ *Prav tam.*

¹⁵ *Prav tam, str. 67.*

¹⁶ Ivan Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, Druga knjiga: Med Prekmurjem in porečjem Dravinje, Ljubljana 1991., str. 38.*

¹⁷ Branko Kerman, *Srednji in novi vek v Prekmurju v luči arheoloških najdb, str. 48 (v: Katalog stalne muzejske razstave, Pokrajinski muzej Murska Sobota, Murska Sobota 1997).*

Janičar

nu grofu Salmu naročil, naj plačuje od svojega zemljišča (Gornja Lendava) desetino zagrebškemu kapitlju, ki mu jo je odtegoval že tri leta in se je zaradi tega skrčila ne samo služba božja, temveč zanemarilo tudi utrjevanje obmejnih gradov.¹⁸

Med »dolgo vojno« (1593-1606), natančneje leta 1600, ko so Turki napadli Kanižo, so plenili v vsaki vasi med avstrijskim Cmurekom in Sóboto, ki pa je bila res požgana šele pet let kasneje (edina nepoškodovana stavba je ostala evangeličanska cerkev).¹⁹ Kaniža je bila povzdignjena v sedež novega ejaleta, ki je zdaj bil od Dolnje Lendave oddaljen le še 40 kilometrov.²⁰ Okrnjen trdnjavski trikotnik Kaniža - Radgona - Fürstentfeld je bil po novem premalo zanesljiv za obrambo vzhodnoštajerske meje. Kot že omenjeno, so imeli izključno obrambno funkcijo le štirje prekmurski gradovi oz. gospostva: v nižini Sóbota, Dolnja Lendava in Beltinci, na Goričkem pa

Grad, kar je bilo nedvomno premalo za učinkovito obrambo prekmurskih vasi, kaj šele sosednje Štajerske. Tako se o silovitem plenjenju v Gornji in Dolnji Lendavi poroča 18. februarja 1578, ko so se Turki mudili v okolici Kaniže.²¹ Prekmurski zemljiški gospodje (in njihovi podložniki) so bili prisiljeni poseči po bolj miroljubni obrambni taktiki in so težka pristali na odplačevanje vojnega davka. Leta 1599 se omenja *concionatores*, ki so plačali vojni davek v Železni županiji v okraju Mihaela Hertelendyja, enako leta 1601 v okraju Martina Gyarmathija. Ta vojni davek se je imenoval *hadi adó*.²² Samo v gornjem Prekmurju oz. Železni županiji je leta 1577 turški davek plačevalo 64 trgov oz. vasi ali kmetij, leta 1583 pa že 336!²³

Leta 1601 so Turki od Tomaža V. Szécsija zahtevali, naj se jim ukloni, zato je prosil Štajerce za pomoč.²⁴ Sam je bil od leta 1604 dalje član kraljeve komisije za varovanje meja z Avstrijo, vendar je kljub temu v najbolj nestanovitnem obdobju simpatiziral s Štefanom (Istvánom) Bocskajem.²⁵ O trdni obrambi mejá oz. ureditvi nove vojne krajine so razpravljali tudi na ogrskem državnem zboru. Vendar so Madžari to dolžnost želeli prepustiti Štajercem. V letih 1603-04 so Turki plenili po celotnem Železnem komitatu, vendar je predajo dolnjelendavske trdnjave prepredil Nikolaj Zrinski, ki se je v letu 1604 z vojsko vračal iz Gradca v Medmurje.²⁶ Dve leti kasneje je Matija (kasnejši ogrski in češki kralj ter nemški cesar) omenil, da so Turki že pred letom 1593 prišli do Sóbote (in Monoštra) ter zahtevali podložnost.²⁷ Sobočancem in okoliškim prebivalcem vsekakor ni bilo lahko: ob že desetletnih sporih zaradi menjave posestnih lastnikov Gornje Lendave v prvi polovici 16. stoletja in verskih sporih jim je »podkuril« še antikrist v podobi Turka... V 17. točki mirovne pogodbe v Žitvi je bilo sklenjeno, da bosta budimski paša in gos-

¹⁸ Ivan Zelko, n. d., *Poglavje: Murska Sobota kot sedež arhidiaconata in cerkvenoupravna pripadnost Prekmurja v srednjem veku*, str. 133.

¹⁹ Viljem Kerčmar, *Protestantizem v Prekmurju v letih 1590-1610*, str. 155-156 (*Protestantizem - zatočišče izgnanih na Petanjcih (Nádasdyjev dvorec)*, Zbornik znanstvenega srečanja Radenci in Tišina, 28. in 29. 10. 1999).

²⁰ Bogo Grafenauer, *O turški oblasti*, str. 82.

²¹ »Türggische schäden annj 78 /.../ haben zu... Donya vnd Also Lindva et che heusser angezundt...« (Ivan Škafar, *Gradivo za zgodovino kalvinizma in luteranstva na ozemlju belmurskega in beksinskega arhidiaconata*, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae 3*, Ljubljana 1981, str. 123). Also pomeni v madžarščini »dolnji«, »spodnji« ipd., torej gre le za Dolnjo Lendavo ali pa obe...

²² Ivan Škafar, n. d., str. 121-126.

²³ Vasko Simoniti, n. d., str. 100.

²⁴ Bogo Grafenauer, *O turški oblasti*, str. 82.

²⁵ Slovenský biografický slovník, Matica Slovenská, Martin 1992 /od roku 833 do roku 1990/ V. zväzok, str. 190).

²⁶ Prav tam, str. 83.

²⁷ Prav tam.

pod Franc II. Battyány, poveljnik cesarske vojske južno od Donave, poslala svoje vplivne ljudi v ogled omenjenih krajev in vasi, ki so po novem »pripadli« Kaniži. Meja naj bi se določila šele po natančnem ogledu mejnega področja.²⁸ Kljub temu vprašanje meje ni bilo rešeno in prebivalci teh vasi so bili dolžni plačevati *hadi adó*. K ugodnejšemu razpletu ni pripomoglo niti dejstvo, da je bil od leta 1607 Franc II. Battyány poročen z Evo, tretjim otrokom Ladislava III. Lobkowitza Poppla.

V prvih desetletjih 17. stoletja (1608-36) je bil upravitelj soboškega gospodstva Mihael Šuttak. V tem obdobju v Prekmurju še ni bilo čutiti hujše turške nevarnosti, kar je razvidno tudi iz korespondence med Šuttakom in Battyányjem. Je pa ravno tu v letih 1624-25 krvni davek pobirala kužna epidemija, ki je po Šuttakovih zapisih v mnogih vaseh povzročila izumrtje celih družin.²⁹ Soboški gospoščinski upravitelj Turkom ne posveča večje pozornosti, razen leta 1623 (13. oktobra), ko poroča o možnostih nabave smodnika in pušk ter (po dogovoru z Zrinski-mi)³⁰ o potrebi izdelovanja kopij; enkrat pa omeni tudi težave z rekrutiranjem plačanih vojakov.³¹

Ob nenehnih razprtijah okoli obrambe meja, so Prekmurce dodatno obremenjevale dajatve. Leta 1640 je kaniški paša Ibrahim izterjal davek v Melincih, Ižakovcih in Bistrici, naslednje leto pa dosegel, da je vsaka vas od Rabe do Radgone prispevala pet tlačanov s po enim vozom in orodjem. Leta 1640 je turški oddelek šel mimo Sóbote proti Radgoni, osem let kasneje pa opletnil Porabje, a ne prvič, saj je bilo to območje tarča plenjenja že junija 1583.³² 7. aprila 1641 je Martin Lipič (Lippich) - podžupan Železne županije - iz Sóbote pisal generalu grofu Adamu Battyányju v Németújvár, da je njegovo pismo poslal v Kanižo, a odgovora ni dobil, pač pa so Turki sramotili soboške meščane. Lipič med drugim piše takole: »Spoznal sem turško navado: letos bodo postali gospodje (oblastniki), na kar so se pripravljali tri leta. Zaradi nesloge

magnatov bo turško področje vse ozemlje turniške pražupnije in še tisto ozemlje, ki spada pod Mursko Soboto in Grad (Gornjo Lendavo). Tako bo vse ubogo ljudstvo podurženo Turkom.« Res so Turki naslednje leto svojo oblast razširili na severni del Prekmurja, kot tudi na trg Gornje Lendave.³³

Kot kaže, Szécsiji niso organizirali protiturške obrambe, preden sovražnik ni začel resno ogrožati prebivalcev. Šele po turškem napadu na Grad leta 1641 si je Dionizij III. Szécsi začel resneje prizadevati, da bi v krajih, ki še niso bila pod turško upravo, dal namestiti vojake. Predvsem pa je skušal doseči, da bi svoje podložnike pripravil do tega, da ne bi za vsako silo plačevali turškega davka.³⁴ Zanimiv je narečni zapis o turški oblasti v Prekmurju iz leta 1922: »Zemló szo Törki kmetom né krajjemáli, ali szo od nyé tak velko porcio bráli, lüsztvó szo nacsí tak mantrali pa gonili. Ka szo sziromasni kmeti dugo tó nę mogli trpéti. Za pravice szo sze tózsili pri biróviji; pravico szo nigdár né, ali bítje pa temnico szo vecskrát dóbili.«³⁵

Avgusta 1641 so se iz Kaniže vrnilo ujetniki ter potrdili govorice, da Turki nameravajo napasti Rakičan, Sóboto in Martjance. In res so od tu odvedli več otrok v ujetništvo.³⁶ Že junija naslednje leto je moral Dionizijev podložnik iz Šalamencev v Kanižo nesti odkupnino za »sužnje« oz. prekmurske ujetnike... Isto leto so Turki neuspešno oblegali več vasi v soboškem gospodstvu, a jim prebivalcev k sreči ni uspelo odpeljati s sabo v Kanižo.³⁷ So pa že leta 1637 v sužnost odpeljali Petra VII. Baloga, ki je bil veliki župan Železne županije³⁸ ter glavnega slugo grofa Dionizija III.

³³ Ivan Zelko, *Madžarska in turška oblast v Prekmurju [dalje: Ivan Zelko, n. d., Stopinje 1985], Stopinje 1985, Murska Sobota, str. 179.*

³⁴ Franc Šebjanič, n. d., str. 34.

³⁵ »Zemlje Turki kmetom niso odvzeli, vendar so od nje pobirali visok davek; sicer so ljudi tako trpinčili in preganjali, da siromašni kmetje tega niso mogli več dolgo prenašati. Za pravico so se pritožili na sodišču; nikoli je niso dobili, so pa bili večkrat tepeni in zaprti.« (Franc Ošljaj [dr. Oslay Ferenc], *Kmeti i zselarje Gornye - Lendavske fare vu leti 1627, Domovina 1922, št. 3-4, str. 7.*)

³⁶ Ivan Zelko, n. d., Poglavlje: *Turški napadi in ropanja v gornjem Prekmurju, str. 327.*

³⁷ Prav tam.

³⁸ Zelko (n. d., Poglavlje: *Turški napadi in ropanja v gornjem Prekmurju, str. 327*) Petra omenja z rodbinskim imenom Balog (!). Peter naj bi bil sin vdove Sare Draškovič (od 1651 dalje) in se omenja kot zemljiški gospod Sóbote v letih 1676-84 (tako Zelko, n. d., Poglavlje: *Murska Sobota kot sedež arhidiakonata in cerkvenoupravna pripadnost Prekmurja v srednjem veku, str. 138.*)

²⁸ Prav tam.

²⁹ Franc Šebjanič, *Korespondenčni viri za preučevanje gospodarskih in socialnih razmer Prekmurja v 17. stoletju, Zgodovinski časopis 1983, št. 1-2, str. 33.*

³⁰ Leta 1658 se je hči Margarete Szécsi poročila z Jurijem Zrinski-m (Zelko, n. d., Poglavlje: *Murska Sobota kot sedež arhidiakonata in cerkvenoupravna pripadnost Prekmurja v srednjem veku, str. 137.*)

³¹ Franc Šebjanič, n. d., str. 33-34.

³² Prav tam, str. 82-83, 85.

Szécsija, a sta bila kmalu izpuščena.³⁹ Odkup sužnjev iz turške sužnosti je bil v veliki meri odvisen od pripravljenosti zemljiških gospodov (Battyányji in Szécsiji), da prispevajo denar za svoje podanike. V Dolnji Lendavi je bila organizirana služba za odkup tržanov, ki jim je pomagal tudi lendavski župnik. Če do odkupa ni prišlo, so ujete odvedli v Kanižo, kjer so ti čakali na svojo negotovo usodo. Nikolaj Celec (Czelleczy) iz Sóbote je 24. aprila 1648 Adamu Battyányju iz »ujetništva« poslal pismo: »Preden sem prišel iz Kaniže, iz grenkega suženjstva, bi se rad z Vami sestal. Toda kratki čas mi ni dovoljeval. Naslednjega dne sem se moral takoj vrniti (v Kanižo). Ako bi ne bil šel, bi bilo jamstvo uničeno. Sedaj sem tudi šel tja, da bi sužnje osvobodil. Takoj sem moral dati 15 vatlov cenenega sukna... Moja odkupnina iz suženjstva znaša 400 goldinarjev, 15 vatlov rdečega sukna, dve puški. Kje naj vzamem vsoto za odkupnino, ko sem sam ubog človek? Ko sem bil ujet, obenem z dvema sinovoma in z ženo, je moja hiša napadla množica in so plen zbili v koščke. Tudi sod vina so vzeli in pili. Pločevino na vratih in železne mreže na oknih so zbili in vse orodje in blago odnesli. Tretji sin takrat ni bil doma, ampak je bil v šoli, zato je ostal. Zato ponižno prosim Vašo milost, da mi pomagate, da se rešimo iz grenkega suženjstva...«⁴⁰ 11. septembra naslednje leto je Celec ponovno pisal Battyányju in mu sporočil, da mu je uspelo priti iz ujetništva v zameno za 400 srebrnih tolarjev in 12 vatlov sukna. Kot kaže, je bilo Celecu turškega ustrahovanja in izsiljevanja dovolj, saj se je isto leto iz Sóbote preselil v Németújvár, kjer je bival sam Battyány.⁴¹ Ta mu je na pisma res odgovoril preko Martina Lipiča, in mu med drugim očital, da je bila odkupnina nižja kot to navaja on, torej Celec. Le-ta je na Battyányjeve očitke med drugim odgovoril takole: »Glej, jutri pojdem v Mursko Soboto – in po Vaši zapovedi dam vsoto za povrnitev odkupnine iz suženjstva v roke Martina Lipiča, da pošlje v Kanižo – hudičevim sinovom, ker sam te nadloge ne morem trpeti.«⁴²

18. septembra 1644 je Blaž Temlin, oskrbnik soboškega in rakičanskega gradu, o vprašanju obrambe Sóbote in straže grofu Battyányju pisal takole: »Stanje Murske Sobote pa je še slabše od Martjancev, kajti obrambno obzidje in ograja zunanjega mesta sta na več mestih odpadla in stojita le deloma, tako da človek med mnogimi razvalinami niti ne ve več, kaj pripada enemu in kaj drugemu. Tudi straža je samo toliko, da je. Ljudje nočejo razumeti drug drugega. Vse to zaradi kake težave in sicer samo tako dolgo, dokler sovražnik ne pride; toda če Turki pridejo semkaj – vaša visokost naj mi verjame – ne bodo hoteli; to pa se bo lahko zgodilo kar kmalu, posebno tedaj, če se bo vaša visokost oddaljila od hiše; quot Capita tot sensus, zato bo mesto izumrlo in propadlo, samo da še ni prišla njegova ura.«⁴³ Že leta 1641 (1. marec) je Temlin Battyányja opomnil, da mora biti protiturška obramba Martjancev bolj organizirana; vzdrževanje trškega obzidja naj bi bilo predvsem v pristojnosti Szécsijev, vendar sta si lastništvo nad tem trgom v 17. stoletju delili rodbini Szécsi (do 1685) in Battyány.⁴⁴ Szécsijevi strelci naj bi skrbeli za obrambo enih vrat na obzidju, druga vrata bi naj varovali tržani sami, tretja pa so bila v glavnem zaprta. Temlin je v pismu Battyányju predlagal, da naj Battyányjevi strelci varujejo le dvoje vrat.⁴⁵ Spomladi 1644 so kaniški Turki resda ogrožali Martjance. O tem je Temlin 16. marca sporočil Battyányju. Trga jim ni uspelo zavzeti, ker je bil obdan z obzidjem in jarkom, branilo pa ga je 60 pešakov.⁴⁶ Ker so Turki že junija 1643 grozili, da bodo izropali Sóboto, Rakičan in Martjance, so bili ti kraji strogo zastraženi. Kljub temu je avgusta turška pehota s 3000 vojaki napadla in izropala Martjance.⁴⁷ V zameno za »mir« pa je moral trg agi Mustafi Peciju prispevati denar, hrano in živino; 24 tržanov je bilo odvedenih, 4 pobiti, 2 pa sta se odkupila. Zaradi samovoljnosti oskrbnika Temlina se vaščani niso mogli uklonili le s »pisnim ustrahovanjem« oz. z vdanostnim pismom. Le-to je bilo podpisano slaba štiri desetletja po miru pri Žitvi.

Lahko, da je bil omenjeni Peter (Szécsi oz. Balog) mož Terezije Battyány in sin Tomaža VI. Szécsija, kot se omenja tudi v delu Mihályja Forgona (Gömör – Kishont vármegye nemes családai 2, Cluj 1909, str. 604), kjer je kot edini otrok Dionizija III. Szécsija in Sare Draškovič navedena le hči Julija (A Franc Kéry).

³⁹ Ivan Zelko, n. d., Poglavje: Turški napadi in ropanja v gornjem Prekmurju, str. 327.

⁴⁰ Ivan Zelko, n. d., Stopinje 1985, str. 180-181.

⁴¹ Prav tam

⁴² Prav tam, str. 181.

⁴³ Jože Smej, Prizadevanje Sobočanov za mestne pravice od leta 1366 [dalje: Prizadevanje Sobočanov], Vestnik, 5. april 1990, str. 8; prim. Metka Fujs, Martjanci v zgodovini, Zbornik soboškega muzeja 3, Murska Sobota 1994, str. 73.

⁴⁴ Metka Fujs, n. d., str. 69.

⁴⁵ Prav tam.

⁴⁶ Prav tam, str. 73.

⁴⁷ Ivan Zelko, n. d., Poglavje: Turški napadi in ropanja v gornjem Prekmurju, str. 327.

⁴⁸ Jože Smej, Prizadevanje Sobočanov, 5. april 1990, str. 8.

O mostovih, okopih in obzidju soboškega mesta piše Temlin Battyányju natančneje še 23. aprila 1649: »Vaši visokosti želim v naglici napisati samo to, da so danes zjutraj poganski Turki iz Kaniže del soboškega mesta, se pravi ulico, ki je stala proti vzhodu zunaj mostov, okopov in obzidja, popolnoma izropali in požgali; če opišem stvar natančneje, po številu: odpeljali so dvaintrideset mož in jih vzeli za sužnje, šestim so odsekali glavo, en otrok pa je zgorel v ognju; od ljudi, ki pripadajo vaši visokosti, je izgubil življenje le en sam mož, po imenu Štefan Siarto; pa tudi ta je poginil samo zaradi svoje blazne drznosti, saj sem mu bil odkazal hišo znotraj obrambnega obzidja in ograje, a se ni hotel preseliti tja, sicer ne bi bil tako končal.«⁴⁸ Istega leta so Turki ropali v okolici Sóbote, samega gradu pa k sreči niso zavzeli.⁴⁹ O tem je že omenjeni Celec 11. maja pisal Battyányju: »Sedanje ropanje v Murski Soboti je storil v Kaniži bivajoči Koppány Alybegh. On je izropal Tropovce. Bilo je okoli 250 Turkov »dondariok«. Nikjer še niso porušili toliko hiš kot tu – 32; 41 ljudi so odvedli v sužnost in 5 ljudi razsekali. Plenili so tudi na posestvih Deziderja (Dionizija III., op. D. K.) Széchyja na gornjelendavskem in soboškem gospodstvu. S seboj so vzeli živino – in prav tako na posestvih Adama Batthyányja – in sicer na Batthyányjevem posestvu samo vole.«⁵⁰

Rakičanski grad nedaleč od Sóbote – ležeč v sámi nižini, a obdan z gozdom – naj bi bil sredi 17. stoletja vendarle dobro utrjen. Tako se omenja »Eörög⁵¹ wy bastia«, to je velika nova utrdba, ki so jo tu zgradili leta 1642.⁵² Protiturška obramba je zaradi dogodkov v preteklih letih zdaj vendarle napredovala, zemljiški gospodje pa so v več vaseh prebivalce oprostili dajatev.

Ko se je 23. marca 1652 grofica Sara Draškovič (vdova po pokojnem Dioniziju III. Szécsiju) pritožila palatinu Pavlu Pálffyju, da solastniki (Battyányji) soboškega mesta nočejo popravljati nase pripadajoči del razpadajočega obrambnega obzidja, je palatin opomnil grofa v Németújváru. Ta je odgovoril, da si je obrambno obzidje ogledal in sklenil, da tudi zunanje (!) so-

boško mesto vključi v notranje in ga utrdi. Sóbota je torej imela dvojno obzidje: s prvim je bilo utrjeno notranje, z drugim pa zunanje mesto. Poleg tega je bilo notranje varovano še z okopi in vzdiznimi mostovi. Utrjevanje trškega jedra se je izkazalo za zelo dobrodošlo, saj so kaniški Turki februarja 1655 izropali Sóboto. Trem Sobočancem so odsekali glavo, tri so prijeli in odvedli s sabo. Na poti proti Radgoni pa so izropali še tri vasi.⁵³

O obrambnem obzidju okoli Sóbote priča tudi podatek z začetka 17. stoletja, ko je nastal spor med soboškimi grofovskimi rodbinami: med grofico Evo Lobkowitz Poppel na eni ter Szécsiji (Štefan, Dionizij III. in Katarina III.) na drugi strani. Dolnjelendavski zemljiški gospod Krištof Bánffy je vso stvar temeljito raziskal in sestavil natančno poročilo. Spor je rešila posebna županijska komisija, ki se je sestala 6. aprila 1633 v t. i. spodnjem soboškem gradu oz. Rakičanu⁵⁴ in izdala devet strani obsegajočo listino, s katero je naredila konec med pravdajočima se stranema. Ti sta se obvezali, da se bosta držali odločbe županijske komisije pod 17-mi v listini natančno izraženimi pogoji. V 7. pogoju (*septima conditio*) sta omenjena obrambna okopa, jarka in zidova (*palánkok*) soboškega mesta, ki obstajajo, odkar ljudje pomnijo.⁵⁵ Vsak zemljiški gospod, bodisi iz rodbine Szécsijev ali Popplov, mora čimprej znova pozidati sebi pripadajoči del obrambnega zidu, če je ta že razpadel; zraven pa mora postaviti še posebne utrdbe (*bástijákat*) in tudi potlej mora na te zgradbe skrbno paziti. Za obrambni zid se v listini uporablja izraz »palánk«, ki nastane tako, da debele hlode ali kole spodaj priostrijo in jih v dveh vzporednih vrstah zabijejo globoko v trdna tla. Nato kole prepletejo z močnim žilavim šibjem, vmes pa nasujejo zemljo in jo steptajo. Ob obrambnem zidu so se vrstila stražarska mesta. V 10. pogoju omenjene listine je namreč rečeno, da so v času, ko se bližajo Turki, vsi podložniki in hlapci brez razlike dolžni braniti svoje zemljiške gospode; če tega nočejo, jih lahko grofje k temu prisilijo. Prav tako so dolžni stati na straži (*strása*); če no-

⁵³ Jožef Smej, *Murski Črnci in njihov jubilej*, Murska Sobota 1997, str. 7.

⁵⁴ »...in inferiori Castello Muraj Szombat, Aliter Rakicsán...« (Jože Smej, *Prizadevanje Sobočanov*, 5. april 1990, str. 8).

⁵⁵ *Listina govori v množini: obrambni okopi, jarki in obrambni zidovi, toda ker madžarski jezik nima dvojne, gre verjetno za zunanje in notranje obrambno zidovje, o čemer govorijo tudi drugi dokumenti; prav tam.*

⁴⁹ Ignacij Voje, *Vplivi Osmanskega imperija na slovenske dežele v 15. in 16. stoletju*, *Zgodovinski časopis* 1976, št. 1-2, str. 8.

⁵⁰ Ivan Zelko, n. d., *Stopnje* 1985, str. 180.

⁵¹ Öreg (eörög) – do 17. stoletja pomenil: »velik – kanski«, danes pa »star«; podoben izraz je óriás – velikanski.

⁵² Ivan Zelko, n. d., *Poglavje: Gradivo za zgodovino reformacije v Prekmurju*, str. 209, op. 40.

čejo, jih lahko oskrbniki k temu prisilijo. 16. pogoj govori o dolgem mostu (*hoszsú hid*), ki je potreben za trdnejšo varnost mesta. Za njegovo vzdrževanje morajo skrbeti oskrbniki zemljiških gospodov.⁵⁶ O tem, da naj bi trg Sóbota res imel obzidje, pričajo tudi izkopavanja v soboškem parku leta 1994, kjer so bili severovzhodno od gradu odkriti ostanki zidu.⁵⁷ Tudi Zelko meni, da je Sóbota imela obzidje že v (poznem) srednjem veku. Vir iz 17. stoletja omenja soboškega grofa Mihaela Szécsija (četrti sin Tomaža V.), ki je prodal hišo s celotno kmetijo v notranjem delu soboškega trga Pavlu Gérczeju.⁵⁸ Na osnovi teh, sicer skopih podatkov, Zelko sklepa, da je mesto z notranjim področjem trga moralo imeti tudi zunanje, s tem pa tudi obrambni zid ali vsaj varnostni oz. obrambni nasip...

Turško ujetništvo so poleg Szécsijev izkusili tudi novi gospodarji Sóbote, in sicer Peter Szápáry, ki je bil v ujetništvu štiri leta (1657-61), dokler ga ni družina odkupila za 22.000 zlatnikov. Postal je podžupan mošonjskega komitata in leta 1687 od Ferenca Kéryja (= Julija Szécsi) odkupil soboško posest s trgom Martjanci, 40-mi vasmi ter 4-mi pustami.⁵⁹

1. avgusta 1664 je Turke pri Monoštru porazil feldmaršal Raimonda Montecucculli, kar je bilo prvo znamenje, da turška vojaška moč upada. Konec 17. stoletja, predvsem po osvoboditvi Kaniže leta 1690, so turški vpadi v Prekmurje upadli. Zadnji vpad v Prekmurje so zabeležili leta 1684, ko je bila požgana Dolnja Lendava. Zato pa so v začetku 18. stoletja prebivalce Prekmurja in sosednje Štajerske začeli ogrožati kruci.

Na našem Szlovenszkom sze je lutheranszka miszeo najpervo na Széchy Tomasi vöszpisila.⁶⁰

Upravne in teritorialne spremembe, ki so sledile po mohaški bitki, so pripomogle tudi k širjenju reformacije na prekmurskih tleh. V 16. stoletju so bili Szécsiji predani luteranci, med njimi tudi Tomaž V. Szécsi (1555-1618), ki pa med ljudmi ni bil preveč priljubljen. Poročen je bil s Kata-

rino, sestro Franca Battyányja, in pod njenim vplivom prestopil v kalvinistično vero. Košič kot vnet katoliški pisec Tomažu »očita«, da je terjal visoke dajatve od cistercijanske opatije v Monoštru (Szentgotthárd) oz. podložnikov, ki so morali del prispevkov nameniti celo za njegove lovske pse... Nepravičnim dajatvam se je uprl tudi eden od tamkajšnjih župnikov, zato ga je Tomaž dal zvezanega pripeljati v Gornjo Lendavo in ga zapreti v temnico.⁶¹ Ker jabolko ne pade daleč od drevesa, se tudi Tomažev sin⁶² ni ravno izkazal v pravičnosti in srčnosti. Košič piše, da je po mili volji vpoklical svoje podložnike, jim v roke dal orožje in jih poslal na »roparske pohode« čez mejo (na Štajersko). Še preden so Turki zares začeli ogrožati gornjelendavski grad, je Štefan zaradi ukradenega blaga dal svoje bivališče dodatno utrditi.⁶³

Jurij (György) I. Szécsi je v času Maksimiljana II. skušal namestiti luteranske pridigarje na svojih gospostvih, med njimi tudi Pavla Odoncija.⁶⁴ Že Margareta Szécsi (= Nikolaj II. Salm), ki ji je Ferdinand I. dodelil posest monoštrske opatije, je bila luteranka in je isto zahtevala od podložnikov. Konec 16. stoletja so se na Nádasyjev grad v Petanjcih zatekli protestantje, ki so se po ukazu (1598) nadvojvode Ferdinada II. do 28. septembra 1599 morali umakniti iz Avstrije (Gradca). Med 19. begunci so bili predvsem pridigarji, profesorji, učitelji; v petanjski dvorec pa se je zatekel tudi nemški astronom Johannes Kepler. Kasneje so se tu nastanili tudi radgonski prebežniki in v določenem obdobju jih je v tem dvorcu živelo okoli 40. Ker je konec leta v dvorcu nastopila stanovanjska stiska, je evangeličanski inš-

⁶¹ Prav tam.

⁶² Košič (Prav tam.) ne omenja, kateri od šestih sinov. Najverjetneje pa je to bil Nikolaj VIII., Dionizij III. ali Štefan.

⁶³ Prav tam.

⁶⁴ »Szechiovi gradoveni officerje szo nekoga Odencza, lutheranszkoga predgarja, steroga szo z Stajara vöztirali po vesznicaž okoli dali z gospodsine voziti, naj bi kmete z obetanyom ino postrassuvanyom na lutheranstvo zapelav.« (Jožef Košič, n. d., Poglavlje II. § 12, str. 123). »Gradoveni officerji« so bili stražarji gornjelendavskega gradu, po rodu najverjetneje Slovaki, ki so prišli neposredno iz komitata Gömöra. Lahko pa, da je to izraz za slove(a)nske najemne vojake... Gruden (Košič, n. d., Poglavlje II. § 12, op. 2., str. 123) piše, da je »Odencz« bil Peter Pavel Odoncij, pridigar na gradu Waldsteinu. Kot drugi predikantje je bil na ukaz nadvojvode Ferdinanda leta 1692 (?) zaprt in obsojen od graškega mestnega sodnika na smrt. Ferdinand ga je pomilostil in poslal na galejo. Na poti v Trst je pri Senožečah uspel uiti, od tam pa je pobegnil na Ogrsko oz. v Prekmurje.

⁵⁶ Prav tam.

⁵⁷ Branko Kerman, n. d., str. 50.

⁵⁸ »...unam domum integre sessionis in oppido Muray Szombath interiori...« (Ivan Zelko, n. d., Poglavlje: Murska Sobota, str. 54).

⁵⁹ Jože Vugrinec, Dragocenosti Pokrajinske in študijske knjižnice v Mürski Soboti, Katalog razstave 1986.

⁶⁰ Jožef Košič, n. d., Poglavlje II, § 2, str. 114.

pektor Karl Herberstorff (pristojen za Radgono, Judenburg in Gradec) zaprosil Tomaža V. Szécsija, da nekaj prebežnikov sprejme pod svojo streho v Soboti, kar je tudi storil.⁶⁵ Ker je Tomaž V. podpiral kalvinizem, je bil med leti 1612-1618 pri Sv. Juriju celo sedež kalvinskega seniorata.⁶⁶ Leta 1593 je v Soboti služboval prvi znani evangeličanski duhovnik Jurij (György) Szalaszegi, ki je v madžarščino prevedel *Molitvenik* Janeza Habermanna Avenariusa iz Wittemberga in delo poklonil Margareti Salm.⁶⁷ Prekmurski zemljiški gospodje (na primer Battyányi in grofica Eva Lobkowitz Poppel) so imeli največ stikov s protestanti z Gradiščanskega, o čemer priča tudi njihova korespondenca. Tako so radgonski protestantje 5. januarja 1600 grofici Poppovi v Dobro (Neuhaus) poslali zahvalo za skrb »ubogih pregnanih predikantov.«⁶⁸

Sóbota je bila pod vplivom Tomaža V. Szécsija naklonjena kalvincem, od leta 1612 dalje pa evangeličanom. Podobno je bilo z Gornjo Lendavo (evangeličanska od leta 1616 dalje).⁶⁹ 24. avgusta 1623 je bila kalvinska sinoda v Szénlőrinczu. Med ordiniranimi oz. posvečenimi naj bi bili (po obisku odposlancev v Soboti) tudi trije sinovi Tomaža V.: Nikolaj VIII., Mihael in Štefan. Zapisnik sinode jih omenja kot nezrele in neumne,⁷⁰ saj so vztrajno odklanjali kalvinskega dekana Petra Bereczkyja (Bricciosa) pri Sv. Juriju in na njegovo mesto že dve leti želeli postaviti evangeličanskega predikanta, čeprav so bili domačini bolj naklonjeni kalvinizmu. Nikolaja Szécsija naj bi luteranci prepričevali, da kalvinci oznanjajo »turško vero«...⁷¹ V spor je moral poseči Franc II. Battyány, ki je na prošnjo seniorja Beytheja v Némétújváru maja 1623 pisal vdovi Tomaža V. Margareti Forgách in njenemu sinu Mihaelu. Margareta je Szécsiju naklonjenim podložnikom zagrozila s priporom in globo 50. forintov, v primeru da bi želeli izgnati Bricciosa.

⁶⁵ Franc Kuzmič, *Petanjski grad v domačem tisku*, str. 79-80 (v: *Protestantizem - zatočišče izgnanih na Petanjcih (Nádasdyjev dvorec)*, Zbornik znanstvenega srečanja Radenci in Tišina, 28. in 29. 10. 1999)

⁶⁶ Viljem Kerčmar, n. d., str. 153.

⁶⁷ Prav tam, str. 154.

⁶⁸ Robert Hajszan, *Urkunden über Verbindungen der Burgenland-Protestanten zu den Prekmurje-Protestanten*, str. 179 (v: *Protestantizem - zatočišče izgnanih na Petanjcih (Nádasdyjev dvorec)*, Zbornik znanstvenega srečanja Radenci in Tišina, 28. in 29. 10. 1999).

⁶⁹ Ivan Škafar, n. d., str. 96, 99.

⁷⁰ »...sed patroni, stulti et fere pueri, fratres Szécsii...« (Prav tam, str. 137).

⁷¹ Prav tam, str. 138.

⁷² Prav tam, str. 139.

Grožnja ni zalegla za dolgo, saj so - kot poroča Beythe - decembra istega leta luteranski verniki Bricciosa vendarle izgnali.⁷²

Nazorno je spremembo, ki so jo s svojim lastništvom nad Soboto (od 1685 dalje) prinesli grofje Szápáryji, opisal Košič: »*Poulek toga szo grofovje Szapari ino Nadasdi na nasem Szlovenszkom bili kak toplo szunsze po merzлом szevri...*«⁷³ V 6. stoletju so poleg nove vere vzniknili še ozemeljski oz. mejni spori med štajerskim namestništvom in prekmurskimi gosposčinami (Gornja in Dolnja Lendava). Tomaž IV. Szécsi († 1526) je posestva na prekmurski strani zavaroval tako, da je dal zavoziti na svoji strani dve strugi, s čimer se je tok reke Mure z vso silo obrnil na štajersko stran. To je povzročilo spodkopavanje njiv na Murskem polju, zato so se tamkajšnji prebivalci pritožili pri vladi oz. kralju Ludviku II., ki je o tem pisal Szécsiju ter Sigismundu Bánffyju. Štajerski cesarski namestnik se je skušal dogovoriti s Tomažem, a ni imel sreče, zato je leta 1511 cesarjev namestnik na Mursko polje poslal inženirja z delavci, da bi tok Mure zaježili. Delavci so delali le dva dni, ko je Tomaž s svojimi ljudmi planil nad njih, jih razpodil, inženirja pa vrgel v ječo. Tomaž je medtem dal na štajerski (!) strani narediti nasipe in nanje razpostavil topove, tako da Štajerci niso upali blizu in so njegovi vojniki lahko nemoteno delali: izkopali so tri široke jarke in vanje napeljali Muro. Jez na svoji (madžarski) strani so še bolj utrdili, zato se je Mura še bolj obrnila na štajersko stran ter poplavljala. Na koncu je zalila tamkajšnje travnike in njive, izginile pa so tudi tri vasi: Pirovci, Pipovci in del Stare nove vasi!⁷⁴ Ferdinand I. se je skušal pomiriti z Madžari, a brez uspeha. Ob vse večji turški nevarnosti je zdaj skušal na svojo stran pritegniti Štajerce ter jim pomagati v sporu z madžarskimi mejaši.⁷⁵ Prizadevanja za razrešitev so se vlekla vse do leta 1755 (uradno med 20. majem in 1. decembrom 1755), ko je Marija Terezija določila

⁷³ Jožef Košič, n. d., *Poglavje II*, § 37, str. 150.

⁷⁴ Ivan Zelko, n. d., *Poglavje: Stoleme razprtije zaradi reke Mure med Avstrijo in Madžarsko*, str. 65-67. Več o tem sporu glej: Fran Kovačič, *Slovenska Štajerska in Prekmurje*, Zgodovinski opis, Ljubljana 1926, str. 251 ss.

⁷⁵ Leta 1524 so k Muri prispeli deželno-uradni komisarji. Med Tomaževimi vojaki, ki so streljali s topovi (!), in štajerskimi, ki so uporabljali puške, je prišlo do spopada in komisarji so se umaknili. Deželni glavar barov Janez Ungnad je sklenil proti Szécsiju in Bánffyju nastopiti s silo oz. vojsko. Spor se je dejansko začel reševati po letu 1526, ko sta umrla tako Szécsi kot Bánffy (Ivan Zelko, n. d., prav tam).

mejo med Štajersko in Madžarsko. Načrt za regulacijo Mure pa je sledil šele leta 1799.⁷⁶

V letih 1603-04 so graški protestantje Szécsijeve in Popplove zaprosili, da v zaščito vzamejo dva predikanta, ki sta se pred Turki zatekla v okolico Sóbote.⁷⁷ Kljub sprejetju *formule concordiae* se je vpliv protestantov v začetku 17. stoletja v Prekmurju že vidno zmanjšal in večina plemičev (med njimi tudi Szécsiji) so ponovno stopili v katoliško vero. Tudi predikant Johann Goepner se je dva tedna po tem, ko se je s stanovskim kolegom zatekel v Prekmurje, pritožil kolegom v Gradcu, da mu gospa Popplova ni izkazala gostoljubja na posestvu v Dobri. Kot je izvedel, si je gospa že priskrbela svojega predikanta. Iz tega pisma prav tako izvemo, da so po novem protestantski ubežniki pri Prekmurcih postali nezaželeni. Goepner dodaja, da želi s še dvema prijateljskima čim prej zapustiti »to grozno deželo«...⁷⁸ Leta 1622 je v katoliško vero prestopil Jurij II. (György) Szécsi, sin Tomaža V. in njegove prve žene Barbare Perényji.⁷⁹ Bolj kot po spreobrnitvi, pa je Jurij II. znan po kraji keliha in 228 forintov iz martjanske cerkve. Dolgi prsti so ga stali življenja, saj so ga – ker jim terjatev ni uspela – 31. avgusta 1625 njegovi služabniki zavrato umorili.⁸⁰ Znan je tudi primer o neslogi med luteranci in kalvinci iz leta 1652, ko je v Martjancih nastal spor med luteranskim in kalvinskim predikantom. Kalvinski verniki so prepovedali vstop v evangeličansko cerkev luteranskemu predikantu, luteranski pa kalvinskemu. Okoli 18 vaščanov se je po razsodbo obrnilo celo na beglerbega v Kaniži. Ta je 29. junija določil, da naj vsakdo plačuje svojemu predikantu.⁸¹

⁷⁶ Prav tam, str. 68.

⁷⁷ Izvleček iz pisma z dne 3. februarja 1603: »Die Verordneten bitten Tomaz Széchy, Adam Eckh und die Herrscherfamilie Poppel, dass sie die evangelischen Prediger Walther und Goepner von den Türken und Tataren in Sicherheit bringen mögen, die bis Sóbota vorgedrungen sind und in der ganzen Umgebung schon unzählige dörfer verwüstet haben.« (Robert Hajszan, n. d., str. 180).

⁷⁸ Prav tam.

⁷⁹ Jožef Košič, n. d., Poglavje II, § 15, str. 128.

⁸⁰ Ivan Zelko, n. d., Poglavje: Gradivo za zgodovino reformacije v Prekmurju, str. 191. Krajo omenja tudi vizitacijski zapisnik (13. julij 1627, Martjanci): »Dalje - 228 forintov cerkvenega denarja je odnesel Jurij Széchy, ko je ob osamosvojitvi od očeta odšel v Balog, in ga je pod prisego obljubil vrniti. Njegovo ženo je treba terjati. Ako bi pa ne hotela dati, je treba tudi po zakonu zahtevati od nje. Blagorodni gospod Tomaž Széchy je odnesel kelih, obljubivši njegovo ceno; tudi sedaj je še tam.« (Prav tam, str. 198):

⁸¹ Metka Fujs, n. d., str. 98-99. Turški oblastniki v pismu dodajajo tudi »tího grozńjo«: »Če so vam torej glave dra-

Grofica Sara Draškovič pa je želela, da bi se (vsi) verniki martjanske župnije spreobrnil v katoliško vero, o čemer je že (leto prej) pisno obvestila martjanske vernike.⁸² Kalvinski verniki v Martjancih so se leta 1657 morali posloviti od svojega predikanta, po 16-ih letih pa so morali tudi protestantje cerkev prepustiti katoličanom.⁸³

Kljub pospešeni rekatolizaciji protestante v gospostvu Sóbota omenjajo še leta 1678.⁸⁴ Katoliška obnova v Prekmurju je intenzivno potekala med leti 1672 (tega leta je bila na ukaz Petra VII. Szécsija luteranom odvzeta prva župnija, to je Gornja Lendava) in 1733, ko je Prekmurje (Sv. Benedikt) zapustil zadnji pastor.⁸⁵

Zusammenfassung

Die Grundherrschaften Grad und Sóbota der Familie Széchy zur Zeit der Türkeneinfälle und der Glaubenskonflikte

Als im Jahre 1535 Stephan, der letzte männliche Nachkomme der Széchy aus Gornja Lendava starb, bekam seine Schwester Margarete als Lehen Siedlungen auf dem Gebiet der Grundherrschaften Gornja Lendava, Murska Sobota, Szécsisziget, Monošter, Lethenye sowie auf Gütern im Medmurje/Zwischenmurgebiet. Gornja Lendava war der erste Grundbesitz der Széchy auf slowenischem Boden bzw. im Prekmurje/Übermurgebiet und sie behielten diesen Besitz bis zum Jahre 1670. Im Jahr 1555 erbte Margarete auch Dobra (Neuhaus). Nach ihrem Tod 1570 übernahm ihren Anteil Thomas V. Széchy aus einem anderen Zweig dieses Geschlechts (*de genere* Balog), der aus dem slowakischen Komitat Gemer (Gömör) ins Prekmurje gekommen war. Bereits nach der Schlacht bei Mohacs 1526 bedrohten die Türken zum ersten Mal ernsthaft das Prekmurje (Dolnja Lendava).

ge in jih potrebujete, zvesto prenašajte drug drugega. / .../ Predikanta obeh veroizpovedi bodita strpna drug do drugega in živita složno, ker če nastane združba med vama, bosta plačala s svojima glavama.« (Prav tam).

⁸² Prav tam, str. 99.

⁸³ Prav tam, str. 101.

⁸⁴ V prepsu vizitacijskega poročila iz tega leta lahko preberemo: »Muraszombat. Parochus Mathias Slavics croata, idiomatis ungarici peritus ex oppide Turnischa oriundus, vicearhidiaconus. Parochiani: Muraszombat 280 ex his catholici 70; Rakiczan 229 ex his cath. 70« (Jožef Košič, n. d., Poglavje II, § 31, str. 144).

⁸⁵ Ivan Zelko, n. d., Poglavje: K zgodovini reformacije v Prekmurju, str. 181.

Nach dem Fall von Velika Kaniža (Nagykanizsa) am 21. Oktober 1600 konnte sich die türkische Oberherrschaft in Prekmurje dann etablieren. Im 17. Jahrhundert mußten die Bewohner aller Dörfer des Prekmurje doppelt Steuern zahlen, nämlich an die ungarischen Grundherren (Széchy, Batthyány, Nádasdy und Bánffy) sowie an die Türken in Kaniža. Am 11. November 1606 wurde zwischen den Türken von Kaniža und Vertretern des Kaisers am Fluß Žitva in der Slowakei ein Friedensabkommen geschlossen. Den Türken war fortan verboten, in der Steiermark weitere Eroberungszüge durchzuführen. Allerdings war die Grenze zwischen beiden Seiten nicht klar festgelegt, daher begannen die Türken in das im Tiefland gelegene und ungeschützte Prekmurje einzufallen. Die Abwehr gegen die Türken in Prekmurje wurde erst seit der Mitte des 16. Jahrhunderts systematisch organisiert. Der einzige gut befestigte Ort in Prekmurje war wegen seiner naturgegebenen Lage auf einer Anhöhe Grad bzw. Gornja Lendava, während Murska Sobota, Rakičan und Martjanci als in der Ebene gelegene Märkte bzw. Dörfer den direkten Angriffen und Plünderungen stärker ausgesetzt waren. Von der Mitte des 17. Jahrhunderts (1640) bis in die achtziger Jahre erlebte das Prekmurje die schlimmsten Türkeneinfälle. Der letzte Einfall ist im Jahr 1684 dokumentiert, als Dolnja Lendava niedergebrannt wurde. Außerdem begann Anfang des 17. Jahrhunderts (1604-1606) die Antihabsburg-Bewegung bzw. der Krieg István (Stephan) Bocskays,

der mit den ihm angeschlossenen Türken und Haiduken auch in Prekmurje seinen Tribut forderte. Am 6. August 1606 wurde in Wien ein Religionsfrieden (*Formula concordiae*) unterzeichnet. Die Protestanten in Ungarn wurden gesetzlich anerkannt. Auch die Széchy begannen auf ihren Besitzungen den neuen Glauben einzuführen. Der erste Artikel des Religionsabkommens gestattete den ungarischen Magnaten (Adeligen) und den freien Städten und Märkten - die direkt dem König bzw. Kaiser untertan waren - die freie Wahl des Glaubens, allerdings nicht „zum Schaden“ des katholischen Glaubens. Ende des 16. Jahrhunderts wurde Prekmurje ein Zufluchtsort für österreichische Protestanten. In den Jahren 1598/99 fanden rund 40 Personen (vor allem aus Graz) am Hofe der Nádasdy in Petanjci Zuflucht, darunter auch der deutsche Astronom Johannes Kepler. Auch die Széchy - unter anderen Thomas V. und Margarete Salm, die Tochter von Thomas IV., der 1526 in der Schlacht bei Mohacs gefallen war - gewährten protestantischen Flüchtlingen Zuflucht. Ende des 17. Jahrhunderts wandten sich die Grundherren des Prekmurje schrittweise vom Lutherantertum und Calvinismus ab und konvertierten wieder zum katholischen Glauben, was aber die Protestanten des Prekmurje nicht behinderte. Eine Mehrheit fand Zuflucht in Deutschland oder der Slowakei. 1715 übersetzte Franc Temlin Luthers *Kleinen Katechismus* - das erste Buch im Prekmurje-Dialekt -, 1771 folgte Štefan Küzmičs Übersetzung des *Neuen Testaments*.